

LANDSHÖVDINGEHUS

Landshövdingehus är en byggnadstyp för trevånings flerbostadshus, som har fått sitt namn av att den dåvarande landshövdingen i Göteborgs och Bohus län Albert Ehrensvärd den äldre sanktionerade de första ritningarna. Typen kännetecknas av att bottenvåningen är anlagd i sten, medan andra och tredje våningen är uppförda i trä. Främst är det en karaktäristisk hustyp för vissa områden i Göteborg, där också de första landshövdingehusen byggdes, men typen finns också på andra platser i Sverige – exempelvis Örebro och - i ett enskilt fall - 1917 i Trollhättan.

BAKGRUND

Bostadsbyggandet i Göteborg under 1800-talet var reglerat så att man bara fick bygga högst tvåvånings bostadshus i trä. Dessa regler bygger på 1874 års byggnadsstadga för rikets städer som tillkommit efter bland annat de stora stadsbränderna 1863 i Varberg, 1864 i Ronneby, 1865 i Karlstad, och inte minst i Gävle 1869, Sveriges största stadsbrand med cirka 8000 hemlösa. Eftersom det var dyrt att bygga flervåningshus i sten och oekonomiskt att bara bygga tvåvåningshus uppkom ett förslag att bygga ett hybridhus med en nedervåning i sten och två övre våningar av trä.

Med hänvisning till den rådande bostadsbristen ansökte det kooperativa bostadsföretaget Arbetarnas Byggnadsförening genom sin ordförande, handlanden och snickaren Johannes Nilsson den 15 september 1875 om att på Albogatan i södra Annedal få uppföra två trevånings trähus med första våningen i sten på tomterna 133 och 134. Föreningen hade köpt in tomterna 120–135, totalt 16 stycken. I ansökan begärdes för första gången att få höja källarens bjälklag till helt ovan mark, vilket avslogs av nämnden med hänvisning till byggnadsordningen paragraf 29, att om en stenvåning påbyggdes med en eller flera våningar av trä skulle byggnaden räknas som trähus och enligt paragraf 55 fick trähus inte byggas högre än två våningar.

Två av nämndens ledamöter, stadsnotarie G Svanberg och grosshandlare Koch, ville godkänna ansökan och fick stöd av stadsarkitekten Victor von Gegerfelt. Denne hävdade att enligt byggnadsordningens paragraf 39 skulle ett trähus läggas på en grundmur och för att skydda trähuset mot markfukt, måste huset enligt paragraf 34 förses med stensockel eller så

kallad fotmur. Källaren bildades då av grundmuren och fotmuren. I byggnadsordningen föreskrevs inget om höjden på fotmur/källare utan i paragraf 55 endast att ett trähus inte fick uppföras i mer än två våningar eller 34 fot (man använde duodecimalsystemet som bas där en verktrum är 2,4742 cm x 12 = en svensk fot, alltså 34 fot = 10,08575 meter). Detta måste tolkas så, enligt Gegerfelt, att det inte fanns något hinder i byggnadsordningen att uppföra ett trähus med 10 fot (ungefär 3 meter) hög fotmur om denna tillsammans med de två våningarna av trä höll huset inom 34 fot. Han menade att stenfoten skulle betrakta som en källare ovan jord. Detta var en fördel i "*sanitärt hänseende*" med tanke på den fuktiga blåleran i byggnadsgrunden, oavsett om källaren användes till "*salubodar, verkstäder eller boningsrum*". Gegerfelt ansåg inte att paragraf 29 var tillämplig, eftersom den gällde när en våning av trä byggdes på ett stenhus. Den aktuella konstruktion var ju ett tvåvånings trähus med högre eller lägre stenfot. Han hänvisade även till att äldre träbyggnader på stadens område hade uppförts med en fotmur om 8 till 10 fot, och att senare nybyggnader haft en fotmur av 3,4 till 6 fots höjd.

Den dåliga grunden av blålera var ett problem, men genom att man lyfte källaren ovan jord behövde det översta och fastare jordlagret inte schaktas bort så mycket och därmed försvagas, "*hverjemte lokalen vare sig densamma begagnas till salubodar, verkstäder eller boningsrum genom källarens förläggning ovan jord uppenbart vinner i sanitärt hänseende, mot då densamma i annat fall mer eller mindre ligger nedgrävd uti den fuktiga leran*".

De som fällde ansökan var nämndens jurister; ordföranden, tillika borgmästaren, Dickman och rådmannen Melin. De inlämnade ritningarna upptog inga bostäder i bottenvåningen utan rummen kallades för "*tvättstuga*", "*bod*" och "*verkstad*". Byggnadsnämnd motiv till avslag löd "*Då enligt § 29 mom. 4 i gällande Byggnadsordning, stenhus, som påbyggdes med våning af trä räknas till det hela såsom trähus, och ifrågavarande hus, uti hvilka nedersta våningen skall uppföras af sten och påbyggas med två våningar af trä, alltså måste hänföras till trähus, men enligt § 55 i sagda ordning, trähus icke får byggas till större höjd än två våningar, funne Byggnadsnämnden ansökan ej kunna bifallas.*"

Handlande Nilsson överklagade nämndens beslut hos länsstyrelsen och bifogade ritningar "*utaf hvilka Konungens Befallningshavande torde inhämta icke allenast det lämpliga, såväl i sanitärt som i öfriga hänseenden, utan äfven prydliga i anordningen*". Länsstyrelsen beviljade

dispens genom beslut av landshövdingen Ehrensvärd den 10 november 1875. Först 1895 blev landshövdingehuset lagligt utan dispens, då ändrades i den lokala Byggnadsordningen för Göteborgs stad § 25, moment 4; boningshus med bottenvåning av sten och två öfvervåningar af trä.

Det finns flera indikationer på att det kan ha varit Gegerfelt själv, som ritade det första landshövdingehuset på tomt 133, då linjerna har den tunnhet och känslighet som utmärker hans sätt att rita. Texten till ritningarna är delvis av Gegerfelt och delvis av F.S. Magnusson. Men ritningarna är inte signerade av honom utan av ritaren "FSM", Frans Salomon Magnusson som dessutom var medlem i Arbetarnes Byggnadsförenings styrelse under många år .

De första landshövdingehusen i Göteborg uppfördes med början 1876 i kvarteret Ananasen i stadsdelen Annedal. Kvarteret avgränsades av gatorna; Västergatan, Albogatan, Carl Grimbergsgatan och Snickaregatan. De två första husen, för vilka ansökan hade lämnats in 1875, var Albogatan 13 och 15. Dessa hus revs 1972. Varje hus kostade föreningen 15 000 kronor i tomtköp och uppförande. Husen var uppförda av förtillverkade element, bestående av plank, spontade på kanterna och kortändarna; *"Byggnaden utföres nemligen å hrr Bark & Warburgs mekaniska Snickerifabrik i Göteborg af stående fyratumsplank. Plankornas kanter äro med dubbel spånt sammanplöjda... Även upp- och nedtill äro plankväggarne sammanhållna medelst dubbla spåntappar som ingripa uti notade syllar och öfverslag. Likaledes äro dörr- och fönsterkarmarne omfattade af och fästade i väggarne medelst dubbel spant. I hörnen förbindes de yttersta plankorna medelst järnbultar med muttrar. Syllar och hammarband utgöras af bjelkar, till vinnande af nödig styrka för inlaxning af golfbjelkarne, hvilka sednare bestå af plankor på högkant."*

Kvarteret bestod av tjugofyra radstående trevåningshus med en trädplanterad ekonomigata igenom kvarteret. Då byggnaderna saknade källare, uppfördes på gårdssidan ett antal bodar för förvaring av ved och med dass i vinkel mot husen. Med några få detalj avvikelser har samma plan använts för samtliga hus. Bottenvåningen var uppförd i fogstruket tegel, som senare övermålades med oljefärg. Trävåningarna var klädda med stående locklistpanel, men vindsvåningen saknade panelklädsel. Taket var ett sadeltak med måttlig resning, som täcktes med tegel. *"Alboallén"* var den trädplanterade lekgata eller ekonomigata som delade kvarteret.